

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ ԺԵՆՅԱ ԱՐԱՅԻԿԻ

ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՌԵՑԻԴԻՎԻ ԴԵՊՔՈՒՄ

ՊԱՏԻԺ ՆՇԱՆԱԿԵԼՈՒ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

**ԺԲ.00.05 – «Քրեական իրավունք և կրիմինալոգիա,
քրեակատարողական իրավունք» մասնագիտությամբ իրավաբանական
գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման
ատենախոսության**

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

Երևան-2017

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

СТЕПАНЯН ЖЕНЯ АРАИКОВНА

**ПРОБЛЕМЫ НАЗНАЧЕНИЯ НАКАЗАНИЯ
ПРИ РЕЦИДИВЕ ПРЕСТУПЛЕНИЙ**

АВТОРЕФЕРАТ

**диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук
по специальности 12.00.05 – “Уголовное право и криминология;
уголовно-исполнительное право”**

Ереван-2017

**Ատենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի պետական
համալսարանում**

Գիտական ղեկավար՝

իրավաբանական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր **Ա.Հ. Գաբուզյան**

Պաշտոնական ընդդմիախոսներ՝

իրավաբանական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր **Ս.Ա. Դիլբանդյան**
իրավաբանական գիտությունների
թեկնածու, դոցենտ **Ա.Ռ. Մարգարյան**

Առաջատար կազմակերպություն՝

ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիր

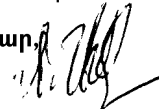
Ատենախոսության պաշտպանությունը կայանալու է նոյմբերի 17-ին՝
ժամը 14³⁰-ին, Երևանի պետական համալսարանում գործող՝ ԲՈՀ-ի
իրավագիտության 001 մասնագիտական խորհրդի նիստում (0025, ք.
Երևան, Ալեք Մանուկյան 1):

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Երևանի պետական
համալսարանի գրադարանի գիտաշխատողների ընթերցասրահում:

Սեղմագիրն առաքված է 2017թ. հոկտեմբերի 16 -ին:

Մասնագիտական խորհրդի գիտական քարտուղար՝

իրավ. գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Ա.Ա.Մանասյան

**Тема диссертации утверждена в Ереванском государственном
университете**

Научный руководитель:

доктор юридических
наук, профессор **А.А. Габузян**

Официальные оппоненты:

доктор юридических наук,
профессор **С.А. Дилбандян**
кандидат юридических наук,
доцент **А.Р. Маргарян**

Ведущая организация:

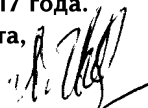
Образовательный Комплекс Полиции РА

Защита состоится 17-ого ноября в 14³⁰ часов на заседании
специализированного совета ВАК 001 по юриспруденции при Ереванском
государственном университете (0025, г. Ереван, ул. Алека Манукяна 1).

С диссертацией можно ознакомиться в читальном зале научных
работников библиотеки ЕГУ.

Автореферат разослан 16-ого октября 2017 года.

Ученый секретарь специализированного совета,
кандидат юридических наук, доцент

А.А. Манасян

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը: Հանցագործությունների ռեցիդիվը հանցագործությունների բազմակիության առավել վտանգավոր տեսակն է, որը վկայում է ոչ միայն յուրաքանչյուր հաջորդ հանցագործության, այլև հանցավորի անձի բարձր վտանգավորության մասին: Մասնավորապես կրկնվող հանցագործությունները նպաստում են անձի հանցավոր մասնագիտացմանը, անհրաժեշտ տեխնիկայի յուրացմանը և հետագայում հանցավոր գործունեությունն ավելի դյուրին ու արդյունավետ շարունակելուն: Միևնույն ժամանակ ռեցիդիվը անձի կայուն հակասոցիալական դիրքորոշման, նրա մեջ հանցավոր կողմնորոշումների և գաղափարների արմատավորման ցուցանիշ է: Վիճակագրական տվյալների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ ռեցիդիվը բավականին տարածված երևույթ է, որին հաճախ առնչվում է իրավակիրառ պրակտիկան: Ռեցիդիվային հանցագործությունների ցուցանիշով Հայաստանի Հանրապետությունը «առաջատար դիրքեր» է զբաղեցնում Անկախ Պետությունների Համագործակցության անդամ երկրների շարքում: Միջին հաշվով ռեցիդիվային հանցավորության մակարդակը կազմում է ընդհանուր հանցագործությունների քառորդ մասը՝ զիջելով միայն Բելառուսի Հանրապետությանը և Ռուսաստանի Դաշնությանը:

Նշված հանգամանքներն ավելի են կարևորում հանցագործությունների ռեցիդիվի վերաբերյալ հստակ և որոշակիության չափանիշին բավարարող օրենսդրական կարգավորումների նախատեսումը:

Վերջին ժամանակահատվածում կատարված բազմաթիվ փոփոխությունները, հատկապես հանցագործությունների կրկնակիության վերացումը, պայմանավորեցին ռեցիդիվի ինստիտուտի նորովի ընկալումը, ինչն օբյեկտիվ անհրաժեշտություն է դարձնում ռեցիդիվի բնույթի և էության, պատիժը խստացնելու հիմքերի հստակ սահմանումը: Մասնավորապես ռեցիդիվի բնույթի վերաբերյալ առկա ոչ միանշանակ պատկերացումները օրենսդրական միանգամայն տարբերվող կարգավորումներ նախատեսելու հիմք են եղել: Այսպես՝ եթե ՀԽՍՀ քրեական օրենսգիրքը ռեցիդիվը կապում էր հանցավորի անձի հետ և դրանով պայմանավորում պատասխանատվության ու պատժի խստացումը, ապա ՀՀ՝ 2003 թվականին ընդունված քրեական օրենսգրքով առանձնապես վտանգավոր ռեցիդիվիստի ինստիտուտը վերացվեց, և ռեցիդիվը դասվեց հանցագործությունների բազմակիության տեսակների թվին: Վերոնշյալով փորձ կատարվեց ռեցիդիվի վտանգավորությունը բացատրելու հանցավոր արարքների կրկնությամբ՝ անտեսելով և երկրորդ պլան մղելով հանցավորի անձը: Նման լուծումը, իհարկե, արհեստական է և չի բխում ռեցիդիվի բուն էությունից:

Դատական պրակտիկայի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ հանցա-

գործությունների ռեցիդիվի և դրա տեսակների որոշումը բավականին խնդրահարույց է, քանի որ բացակայում են դրանց տարանջատման հիմքում ընկած հստակ չափանիշները: Մասնավորապես դատական ակտերի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ առավել հաճախ դատական սխալները թույլ են տրվում ռեցիդիվի տեսակները որոշելիս: Ուստի հանցագործությունների ռեցիդիվի քրեաիրավական հասկացության, դրա հիմնական հատկանիշների, ինչպես նաև ռեցիդիվը բացառող հանգամանքների հստակ կանոնակարգման, ռեցիդիվի տեսակների ամբողջական ուսումնասիրության անհրաժեշտությունն արդիական է դարձնում համակարգված հետազոտության իրականացումը:

Պատիժ նշանակելու հարաբերությունների օրենսդրական մանրամասն կանոնակարգումը, ռեցիդիվի դեպքում համաչափ պատժի նշանակման ապահովումը, պատիժ նշանակելու այլ կանոնների հետ հարաբերակցության կարգի որոշակիացումը հանցագործությունների ռեցիդիվի ինստիտուտի կարևորագույն հիմնահարցերից են: Անհրաժեշտ է նաև փաստել, որ կրկնակիության ինստիտուտի վերացման պայմաններում քրեական օրենսդրությամբ կրկնահանցագործների դեմ պայքարի միակ գործիքը ներկայումս հանցագործությունների ռեցիդիվն է, հետևաբար այս ոլորտում ճիշտ պատժողական քաղաքականության իրականացումը առանցքային կարևորություն է ձեռք բերում: Այսպես՝ ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու գործող կարգը նախատեսում է միայն ՀՀ քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի համապատասխան հոդվածի սանկցիայով նախատեսված առավելագույն պատժի նվազագույն չափի պարտադիր խստացման պահանջ, որի գործադրումը, սակայն, շատ հաճախ պատժի խստացում չի ապահովում: Հետևաբար անհրաժեշտ է նախատեսել պատիժ նշանակելու այնպիսի կարգ, որը կապահովի հանրության համար բարձր վտանգավորություն ներկայացնող անձանց նկատմամբ համաչափ պատժի նշանակում:

Կարևոր է նաև հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու հատուկ կանոնի և պատիժ նշանակելու այլ կանոնների հարաբերակցության հարցի հստակեցումը, քանի որ կանոնակարգումների բացակայությունը իրավակիրառ պրակտիկայում մի շարք խնդիրներ է առաջացնում: Մասնավորապես ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր որոշումների շրջանակներում անդրադարձել է ռեցիդիվի և արագացված դատաքննության դեպքում պատիժ նշանակելու կանոնների հարաբերակցության հարցին և արտահայտել իրավական դիրքորոշում, որն էականորեն փոխեց ձևավորված պրակտիկան՝ որոշ դեպքերում հանգեցնելով ռեցիդիվի վերաբերյալ նորմը չկիրառելուն: Հետագայում նվաճ դիրքորոշումը թեև ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից զարգացվեց և որոշակի փոփոխությունների ենթարկվեց, այնուամենայնիվ շատ հարցեր մնացին չլուծված:

Հանցագործությունների ռեցիդիվի ինստիտուտը և դրա դեպքում պատիժ նշանակելու կանոնը էական բուխանդակային փոփոխությունների են ենթարկվել ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքի նախագծում (այսուհետ՝ Նախագիծ): Նախագծում առկա օրենսդրական նոր կարգավորումները գիտական քննարկման առարկա դարձնելու, գործող օրենսդրական կարգավորման հետ համեմատադրական վերլուծության ենթարկելու, ինչպես նաև Նախագիծով սահմանված կարգավորումները կատարելագործելու անհրաժեշտությունը ևս անչափ կարևոր են: Վերոգրյալը վկայում է սույն հետազոտության թեմայի արդիականության մասին:

Հետազոտության թեմայի մշակվածության աստիճանը: Հանցագործությունների ռեցիդիվի ինստիտուտը մշտապես գտնվել է քրեագետների ուշադրության կենտրոնում, հետազոտվել ինչպես նախահեղափոխական, այնպես էլ խորհրդային և ժամանակակից տեսաբանների գիտական աշխատություններում, իսկ հետազոտության թեմային վերաբերող առանձին հարցեր դարձել են գիտական ատենախոսությունների ուսումնասիրության առարկա: Այդ ուսումնասիրությունների շարքում պետք է հատկապես առանձնացնել Ա. Պ. Ղուկասյանի, Ն. Ս. Տագանցկի, Վ. Պ. Մալկովի, Բ. Վ. Վոլժենկինի, Ն. Ն. Կորոտկիխի, Ի. Բ. Աղակի և այլոց աշխատանքները:

Չնայած վերոնշյալին՝ հարկ է նկատել, որ հայրենական քրեական իրավունքում հանցագործությունների ռեցիդիվի քրեաիրավական հասկացության և պատիժ նշանակելու հիմնախնդիրները լիարժեք հետազոտված չեն:

Հետազոտության օբյեկտը: Հետազոտության օբյեկտը հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու առնչությամբ ծագող հարաբերություններն են:

Հետազոտության առարկան: Հետազոտության առարկան հանցագործությունների ռեցիդիվի ինստիտուտի կարգավորմանն ուղղված իրավական նորմերն են, Նախագծի կարգավորումները և դատական պրակտիկան:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Հետազոտության նպատակը հանցագործությունների ռեցիդիվի հասկացության և պատիժ նշանակելու հարցերի հետ կապված տեսական ու գործնական հիմնախնդիրների համալիր ուսումնասիրությունն է և դրա միջոցով ռեցիդիվի ինստիտուտի օրենսդրական կատարելագործմանն ուղղված առաջարկությունների մշակումը: Այդ նպատակին հասնելու համար մեր կողմից առաջ են քաշվել հետևյալ խնդիրները.

- հստակեցնել հանցագործությունների ռեցիդիվի՝ որպես հանցագործությունների բազմակիության տեսակի, իրավական բնույթն ու էությունը, ինչպես նաև այն գնահատելու համար հիմք հանդիսացող հիմնական հատկանիշները,

- հստակ սահմանել հանցագործությունների ռեցիդիվը բացառող իրա-

վիճակները, վեր հանել հանցագործությունների ռեցիդիվի տեսակների հետ կապված տեսական և գործնական հիմնախնդիրները համապատասխան դատական պրակտիկայի ուսումնասիրության միջոցով,

- վեր հանել հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելը կարգավորող նորմի գործնական կիրառության, ինչպես նաև պատիժ նշանակելու այլ հատուկ կանոնների հարաբերակցության ընթացքում առաջացող խնդիրները ինչպես տեսական գրականության, այնպես էլ ձևավորված դատական պրակտիկայի ուսումնասիրության միջոցով,

- համեմատադրավական վերլուծության ենթարկել հանցագործությունների ռեցիդիվի վերաբերյալ գործող օրենսդրության և Նախագծի նորմերը, ներկայացնել առաջարկություններ՝ Նախագիծն առավել կատարելագործելու ակնկալիքով,

- կատարված հետազոտության արդյունքների հիման վրա մշակել և ներկայացնել համապատասխան օրենսդրական առաջարկություններ:

Հետազոտության տեսական հիմքը: Հետազոտության տեսական հիմքը ձևավորվել է հանցագործությունների ռեցիդիվին նվիրված հայրենական և արտասահմանյան աղբյուրներից: Դրանց շարքում հատկապես կարելի է առանձնացնել Ա. Պ. Ղուկասյանի, Ն. Ս. Տազանցևի, Վ. Պ. Մալկովի, Բ. Վ. Վոլժենկինի, Ն. Ն. Կորոտկիխի, Ի. Բ. Աղակի, Պ. Ֆ. Գրիշանինի, Ի. Ն. Սամիլինայի, Լ. Ս. Տոսակովայի, Ի. Գ. Վոզժանիկովայի, Լ. Վ. Ինոգամովա - Հեգայի, Ա. Վ. Բրիլլիանտովի և այլոց աշխատությունները:

Հետազոտության իրավական և փորձառական հիմքը: Հետազոտության իրավական և փորձառական հիմքը կազմել են հանցագործությունների ռեցիդիվի ինստիտուտին առնչվող՝ ՀՀ և այլ պետությունների նորմատիվ իրավական ակտերը, ՀՀ սահմանադրական դատարանի, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի, ինչպես նաև ընդհանուր իրավասության դատարանների դատական ակտերը:

Հետազոտության մեթոդաբանական հիմքը: Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են համընդհանուր՝ դիալեկտիկական և պատմական, համատեսական՝ անալիզի և սինթեզի, մասնագիտական՝ համակարգակառուցվածքային և համեմատական-իրավական մեթոդները, ինչպես նաև իրականացվել է դատական ակտերի վերլուծություն:

Հետազոտության գիտական նորույթը: Թեև հանցագործությունների ռեցիդիվը հետազոտվել է մի շարք քրեագետների աշխատություններում, այնուամենայնիվ հայրենական իրավագիտության մեջ բացակայում են ինստիտուտի ուսումնասիրությանը նվիրված համակարգված աշխատանքները: Հետազոտության գիտական նորույթն այն է, որ առաջին անգամ փորձ է կատարվել իրականացնելու ռեցիդիվի քրեաիրավական հասկացության և հատկանիշների, պատիժ նշանակելու հարցերի տեսական ու գործնական հիմ-

նախնդիրների բազմակողմանի և համընդգրկուն վերլուծություն: Մասնավորապես վերլուծությունն իրականացվել է՝ հիմնվելով ՀՀ քրեական օրենսգրքի և նոր քրեական օրենսգրքի նախագծի, մի շարք արտասահմանյան պետությունների (Ֆրանսիա, Իսպանիա, Գերմանիա, Բուլղարիա, Ռումինիա, Լեհաստան և այլն) քրեական օրենսգրքերի համապատասխան դրույթների համեմատախրավական վերլուծության, տեսական աղբյուրների, ՀՀ սահմանադրական դատարանի և ՀՀ վճռաբեկ դատարանի որոշումների, ինչպես նաև ստորադաս դատարանների դատական ակտերի համակարգային ուսումնասիրության վրա: Հետազոտվել են հայրենական իրավունքում ոչ ամբողջովին ուսումնասիրված կամ գրեթե չուսումնասիրված այնպիսի հիմնահարցեր, ինչպիսիք են հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատժի խստացման հիմքերը, պատիժ նշանակելու կանոնի կիրառման արդյունքում առաջացող հիմնական խնդիրները, պատիժ նշանակելու այլ կանոնների հետ հարաբերակցության հարցերը և այլն: Արդյունքում կատարվել են տեսական եզրահանգումներ և ներկայացվել օրենսդրական առաջարկներ: Ատենախոսության գիտական նորույթը դրսևորվում է նաև պաշտպանության ներկայացվող դրույթներում և օրենսդրության կատարելագործմանն ուղղված առաջարկներում:

Պաշտպանության ներկայացվող հիմնական դրույթները:

1. Հանցագործությունների ռեցիդիվի տեսակների դասակարգումը խրթին է և դրա հիմքում որևէ հստակ չափանիշ ընկած չէ, ինչը քննարկվող նորմի կիրառման առումով բազմաթիվ խնդիրներ է առաջացնում, հանգեցնում դատական սխալների՝ խոչընդոտելով միասնական դատական պրակտիկայի ձևավորմանը: Ուստի իրավական որոշակիության չափանիշին համահունչ կարգավորում նախատեսելու, քրեական օրենսդրությունն ավելորդ ծանրաբեռնումից զերծ պահելու, դատական պրակտիկայում հանցագործությունների ռեցիդիվի վերաբերյալ նորմի սխալ կիրառումը նվազագույնի հասցնելու նկատառումներից ելնելով՝ անհրաժեշտ է հրաժարվել հանցագործությունների ռեցիդիվը տեսակների դասակարգելուց:

2. Հաշվի առնելով, որ հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու հատուկ կանոնի գործադրումն էականորեն խստացնում է անձի նկատմամբ նշանակավոր պատիժը՝ անհրաժեշտ է այն կիրառել ոչ թե ռեցիդիվի առկայության ցանկացած դեպքում, այլ միայն այն պարագայում, երբ անձը նախկինում որոշակի ժամկետով ազատազրկման կամ ցմահ ազատազրկման ձևով պատիժ է կրել կամ կրում և նոր արարքի համար դարձյալ դատապարտվում է ազատազրկման ձևով պատժի: Վերոնշյալը բխում է քննարկվող ինստիտուտի բուն էությունից, քանի որ վկայում է անձի առավել բարձր վտանգավորության և նրա վարքագծի կայուն հակասոցիալական ուղղվածության մասին: Հետևաբար եթե կիրառման ենթակա հոդվածի

սանկցիայով ազատագրվում պատժատեսակը նախատեսված չէ, ապա հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու հատուկ կանոնի գործադրման անհրաժեշտությունը բացակայում է: Տվյալ դեպքում ռեցիդիվը ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 63-ի կարգով պետք է դիտել որպես պատասխանատվությունն ու պատիժը ծանրացնող հանգամանք:

3. Հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 67.1-ի 2-րդ մասով նախատեսված կանոնի պահանջը կատարելը ոչ միշտ է ապահովում պատժի խստացում, իսկ որոշ դեպքերում նույնիսկ կարող է հանգեցնել քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի համապատասխան հոդվածի սանկցիայի նվազագույն չափից մեղմ պատժի ստացման: Ուստի ռեցիդիվի դեպքում անհրաժեշտ է սահմանել պատիժ նշանակելու այնպիսի կարգ, որը բոլոր դեպքերում կապահովի անձի նկատմամբ կիրառվող քրեաիրավական ներգործության միջոցի խստացումը: Մասնավորապես ներկայումս գործող՝ առավելագույն պատժաչափից որոշակի հարաբերակցությամբ պատիժը խստացնելու կարգավորման փոխարեն անհրաժեշտ է անմիջականորեն բարձրացնել հատուկ մասի համապատասխան հոդվածի սանկցիայով նախատեսված ազատագրվում պատժի նվազագույն ժամկետը: Ընդ որում, նվազագույն պատժաչափի մեկ երրորդով խստացումն ամենաօպտիմալ լուծումն է, որը մի կողմից՝ չի լինի անարդարացի ու չափազանց խիստ, մյուս կողմից՝ կապահովի պատժի համաչափ ավելացում: Միևնույն ժամանակ, եթե ազատագրվման նվազագույն ժամկետի մեկ երրորդով ավելացումը հանգեցնի առավելագույն ժամկետի գերազանցման, ապա պետք է նշանակվի քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի համապատասխան հոդվածի սանկցիայով սահմանված ազատագրվում պատժի առավելագույն ժամկետը:

4. Կրկնակիության ինստիտուտի վերացման պայմաններում պրոֆեսիոնալ հանցագործների նկատմամբ պատժողական քաղաքականությունն էականորեն թուլացել է, իսկ հանցագործությունների ռեցիդիվը գործող քրեական օրենսդրությամբ նախատեսված միակ նորմն է, որն ուղղված է նրանց դեմ արդյունավետ պայքար մղելուն: Նման պայմաններում ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու կանոնի խստացման հարցը դարձել է անհրաժեշտություն, ինչը չի կարող ապահովվել միայն պատժի նվազագույն սահմանի ավելացմամբ. անհրաժեշտ է նախատեսել նաև քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի համապատասխան հոդվածի սանկցիայով նախատեսված ազատագրվում պատժատեսակի առավելագույն ժամկետը գերազանցելու հնարավորություն՝ հաշվի առնելով այնպիսի հանգամանքներ, ինչպիսիք են նախկին հանցագործության, ինչպես նաև նոր կատարվող հանցավոր արարքի բնույթն ու վտանգավորության աստիճանը: Մասնավորապես անհրաժեշտ է սահմանել, որ ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործության

համար դատվածություն ունեցող անձի կողմից ծանր կամ առանձնապես ծանր նոր հանցանք կատարելու դեպքում տվյալ հանցագործության համար առավելագույն պատիժ պետք է դիտվի այն ժամկետը, որը գերազանցում է հատուկ մասի համապատասխան հոդվածի սանկցիայով նախատեսված ազատազրկման ձևով պատժի առավելագույն ժամկետը՝ դրա մեկ երրորդի չափով, բայց ոչ ավել, քան քսանհինգ տարին:

5. Հանցագործությունների ռեցիդիվի և պատիժ նշանակելու այլ հատուկ կանոնների միաժամանակյա առկայության դեպքում դրանց միջև մրցակցությունը բացակայում է, քանի որ պատիժ նշանակելու յուրաքանչյուր նորմ տարբեր տեսանկյունից է կարգավորում պատիժ նշանակելու հարաբերությունները, բովանդակային առումով մյուսների հետ չի համընկնում, իսկ դրանց գործադրման հիմքում ընկած հանգամանքները տարբեր են, ուստի և դրանցից յուրաքանչյուրը ենթակա է ինքնուրույն կիրառման, քանի դեռ օրենքով այլ կարգավորում չի նախատեսվել: Վերոգրյալի հաշվառմամբ՝ հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու կանոնի և պատիժ նշանակելու այլ հատուկ կանոնների հարաբերակցության հարցում նախընտրելի է սահմանել այդ կանոնների հաջորդական կիրառման մեխանիզմը՝ առաջնությունը տալով հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու նորմին, այն է՝ դրա կիրառմամբ որոշել տվյալ հանցագործության համար օրենքով սահմանված պատիժը, այնուհետև միայն կիրառել պատիժ նշանակելու մյուս կանոնը:

6. Հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու կանոնի կիրառումը արգելք չէ անձի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 64-ի կարգով օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու համար, քանի որ նշված նորմերը միմյանց հետ չեն մրցակցում ու մեկը մյուսին չեն բացառում, ուստի կարող են միաժամանակ կիրառվել: Հետևաբար հանցագործությունների ռեցիդիվի առկայության դեպքում դատարանը նախ ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 67.1-ի կանոններով պետք է որոշի օրենքով նախատեսված պատիժը, այնուհետև եթե գտնի, որ առկա են բացառիկ հանգամանքներ, նշանակի օրենքով նախատեսվածից մեղմ պատիժ: Այսինքն՝ տվյալ դեպքում օրենքով նախատեսված պատիժ պետք է համարել ռեցիդիվի կանոնի կիրառման արդյունքում ստացվող պատիժը:

Հետազոտության տեսական և գործնական նշանակությունը: Հետազոտության նշանակությունն առաջին հերթին այն է, որ հայրենական քրեական իրավունքում առաջին անգամ կատարվել է հանցագործությունների ռեցիդիվի հասկացության և պատիժ նշանակելու գործնական խնդիրների վերահամանն ու դրանց լուծման ուղիների քննարկմանը նվիրված համալիր աշխատանք: Առենախոսության մեջ կատարված վերլուծությունների արդյունքները կարող են օգտագործվել հետագա գիտական հետազոտություններում և

թեմային նվիրված ուսումնական դասընթացներում: Բացի այդ, ներկայացված առաջարկները և դրանց հիմնավորումները կարող են օգտակար լինել ինչպես իրավաստեղծ գործունեության մեջ, այնպես էլ դատական պրակտիկայի կատարելագործման համար:

Հետազոտության արդյունքների փորձարկումը: Ատենախոսությունը պատրաստվել է ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական իրավունքի ամբիոնում: Հետազոտության արդյունքներն արտացոլված են հեղինակի կողմից հրապարակված գիտական հոդվածներում, որոնք լույս են տեսել ամսագրերում և գիտական ժողովածուներում: Ատենախոսության մի շարք դրույթներ ատենախոսի կողմից ներկայացվել են զեկույցների և ամբիոնում ներկայացված գիտական հաղորդումների շրջանակներում:

Ատենախոսության կառուցվածքը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից՝ բաղկացած ութ պարագրաֆից, եզրակացություններից և օգտագործված իրավական ակտերի, գրականության և պրակտիկայի նյութերի ցանկից:

Ատենախոսության համառոտ բովանդակությունը

Ներածության մեջ հիմնավորվում է հետազոտության թեմայի արդիականությունը, ներկայացվում են թեմայի մշակվածության աստիճանը, հետազոտության տեսական, նորմատիվ, փորձառնական հիմքերը, մեթոդաբանությունը, հետազոտության օբյեկտը և առարկան, նպատակը և խնդիրները, գիտական նորույթը, ձևակերպվում են պաշտպանության ներկայացվող հիմնական դրույթները, հետազոտության տեսական և գործնական նշանակությունը և հետազոտության արդյունքների փորձարկումը:

Առաջին գլուխը՝ «Հանցագործությունների ռեցիդիվը որպես հանցագործությունների բազմակիության ինքնուրույն տեսակ» վերտառությամբ, բաղկացած է չորս պարագրաֆից:

Առաջին գլխի առաջին պարագրաֆում՝ «Հանցագործությունների ռեցիդիվի ինստիտուտի ծագումն ու զարգացումը» վերտառությամբ, հեղինակը հանցագործությունների ռեցիդիվի ինստիտուտի էությունը, զարգացումները և կարգավորման տրամաբանությունը ճիշտ ընկալելու, առավելություններն ու թերությունները վերհանելու, դրա կատարելագործման ուղղությամբ արդյունավետ առաջարկություններ ներկայացնելու նպատակով ուսումնասիրում է այդ ինստիտուտի պատմական ձևավորման և զարգացման ընթացքը:

Արդյունքում, հեղինակը եզրահանգում է, որ քրեական իրավունքի գիտության մեջ տարբերակվում են ռեցիդիվի ձևավորման և զարգացման հետևյալ հիմնական փուլերը՝

1) քրեական օրենսդրություն, որը չէր պարունակում հանցագործությունների բազմակիության վերաբերյալ որևէ հիշատակում (911-1397թթ.),

2) օրենսդրություն, որում բազմակիության դրսևորումներն ի հայտ եկան

միայն առանձին հանցակազմերի շրջանակներում և բնութագրվում էին միասնական եզրույթաբանության բացակայությամբ (1397 թ. մինչև 18-րդ դար),

3) օրենսդրություն, որում արդեն իսկ նկատվում էին ընդհանուր մասի նորմերի ընդհանրացման և պատիժ նշանակելու գործընթացում հանցագործությունների բազմակիության կանոնների առանձնացման միտումներ՝ հստակ եզրույթաբանության սահմանմամբ (19-20-րդ դդ.):

Առաջին գլխի երկրորդ պարագրաֆում՝ «Հանցագործությունների ռեցիդիվի տեղը և դերը հանցագործությունների բազմակիության համակարգում» վերտառությամբ, հեղինակը շեշտում է, որ բազմակի հանցավոր արարքների կատարումն առաջ է բերում մի շարք գործնական ու տեսական խնդիրներ, ինչը հիմնականում պայմանավորված է իրավական որոշակիության չափանիշին համահունչ մանրամասն կարգավորումների բացակայությամբ: Այս տեսանկյունից կարևորվում է քրեական օրենսդրության մեջ ինքնուրույն գլխի՝ «Հանցագործությունների բազմակիությունը», առանձնացումը, որտեղ պետք է տրվի բազմակիության ընդհանուր բնորոշումը, սահմանվեն դրա տեսակները և դրանք՝ միմյանցից տարբերակելու հստակ չափանիշները, բազմակիությունը բացառող դեպքերը: Բազմակիության հասկացությունը թերի և ոչ ամբողջական կարգավորումից զերծ պահելու նկատառումներից ելնելով՝ հեղինակը հիմնավորում է նշված երևույթի էությունն արտահայտող միայն այն հիմնական հատկանիշները սահմանելու անհրաժեշտությունը (քանակական և որակական), որոնք առավել ընդհանրական են և հավասարապես տարածվում են բազմակիության բոլոր տեսակների նկատմամբ:

Ինչ վերաբերում է հանցագործությունների բազմակիության տեսակների տարանջատման հիմնախնդրին, ապա ընդգծվում է դրանց դասակարգումը մեկ միասնական չափանիշի հիման վրա իրականացնելու կարևորությունը, ինչը թույլ կտա հստակ տարանջատելու դրանք միմյանցից, նվազագույնի հասցնելու սխալ կիրառման դեպքերը և նպաստելու կատարվող արարքներին ճիշտ քրեաիրավական գնահատական տալուն: Այս առումով, հեղինակն առավել ընդունելի է համարում բազմակիության տեսակների դասակարգումը սուբյեկտիվ չափանիշի հիման վրա՝ հիմք ընդունելով, մասնավորապես, դատավճռության առկայության կամ բացակայության հանգամանքը:

Առաջին գլխի երրորդ պարագրաֆում՝ «Հանցագործությունների ռեցիդիվի հասկացությունը և հատկանիշները» վերտառությամբ, քննարկվում է հանցագործությունների ռեցիդիվի հասկացության ու հատկանիշների սահմանման հիմնահարցերը: Մասնավորապես, հաշվի առնելով ռեցիդիվի բնույթն ու էությունը, հեղինակն իր համաձայնությունն է արտահայտում ռեցիդիվը գնահատելիս միայն դիտավորյալ հանցագործությունների դատվածությունը հաշվի առնելու վերաբերյալ օրենսդրի դրսևորած մոտեցմանը՝

ընդգծելով, որ ռեցիդիվը հանցավորի գիտակցության մեջ կայուն և խոր հանցավոր հայացքների, սովորույթների, ձգտումների արմատավորումն է, ինչը վկայում է մեղքի միայն դիտավորյալ ձևի առկայության մասին:

Անդրադառնալով դատվածություն չառաջացնող իրավիճակներին՝ հեղինակը եզրահանգում է, որ պատժից ազատվելու ոչ բոլոր դեպքերում է, որ դատվածություն չի առաջանում, այլ միայն՝ պատժից լրիվ և ոչ պայմանական ազատվելու դեպքերում: Ինչ վերաբերում է պատժից ոչ լրիվ և պայմանական ազատվելուն, մասնավորապես՝ պատիժը պայմանականորեն չկիրառելու, պատիժը կրելուց պայմանական վաղաժամկետ ազատվելու կամ պատժի չկրած մասն ավելի մեղմ պատժատեսակով փոխարինելու դեպքերին, ապա անձը համարվում է դատվածություն ունեցող, ուստի և նրա կողմից նոր դիտավորյալ հանցանք կատարելը հիմք է վերջինիս արարքում հանցագործությունների ռեցիդիվ գնահատելու համար: Պարագրաֆի շրջանակներում քննարկվում են նաև հղի կանանց կամ մինչև երեք տարեկան երեխա ունեցող անձանց պատիժը կրելը հետաձգելու կամ պատժից ազատելու, ծանր հիվանդության հետևանքով պատժից ազատելու, ինչպես նաև համաներման ակտի կիրառման դեպքերում դատվածության առաջացման և ռեցիդիվի գնահատման հիմնահարցերը:

Բացի այդ, հաշվի առնելով ոչ մեծ ծանրության հանցագործությունների նվազ վտանգավորության բնույթն ու աստիճանը, և միևնույն ժամանակ հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում անձի իրավունքների էական սահմանափակումը՝ առաջարկվում է առաջին անգամ կատարված ոչ մեծ ծանրության հանցագործությունների դատվածությունը ռեցիդիվը գնահատելիս հաշվի չառնել:

Առաջին գլխի չորրորդ պարագրաֆում՝ «Հանցագործությունների ռեցիդիվի տեսակները» վերտառությամբ, հեղինակը վեր է հանում հանցագործությունների ռեցիդիվի տեսակների դասակարգման հիմքում ընկած հիմնական չափանիշները՝ արդյունքում եզրահանգելով, որ դասակարգումը չափազանց խրթին է, դրա հիմքում որևէ հստակ տրամաբանություն և միասնական չափանիշ ընկած չեն, ինչը քննարկվող նորմի կիրառման առումով բազմաթիվ խնդիրներ է առաջացնում, հանգեցնում դատական սխալների և գործնական որևէ օգուտ չի ապահովում՝ խոչընդոտելով արդյունավետ և միասնական դատական պրակտիկայի ձևավորմանը: Վերոշարադրյալի, ինչպես նաև միջազգային փորձի հաշվառմամբ՝ առաջարկվում է հրաժարվել հանցագործությունների ռեցիդիվը տեսակների դասակարգելուց, ինչը զերծ կպահի քրեական օրենսդրությունը ավելորդ ծանրաբեռնումից, կապահովի իրավական որոշակիության չափանիշին համահունչ կարգավորում և դատական պրակտիկայում հանցագործությունների ռեցիդիվի վերաբերյալ նորմի սխալ կիրառումը կհասցվի նվազագույնի:

Երկրորդ գլուխը՝ «Հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու ընդհանուր դրույթները» վերտառությամբ, բաղկացած է երկու պարագրաֆից:

Երկրորդ գլխի առաջին պարագրաֆում՝ «Պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքների կիրառման առանձնահատկությունները հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելիս» վերտառությամբ, հեղինակը, վերլուծելով տեսական գրականության մեջ տեղ գտած մոտեցումները, հիմնավորում է, որ հանցագործությունների ռեցիդիվի և դատվածության ինստիտուտները չեն հակասում արդարության, օրենքի առջև բոլորի հավասարության, մարդասիրության և կրկնակի դատապարտման անթույլատրելիության սկզբունքներին, այլ իրավաչափ նպատակ են հետապնդում, այն է՝ ապահովել պատժի տարբերակումն ու անհատականացումը, դրա ազդեցության ուժեղացումը դատապարտյալի նկատմամբ, նոր հանցագործությունների կանխումը և հանցավոր ունձգություններից անձի, հասարակության ու պետության պաշտպանությունը:

Երկրորդ գլխի երկրորդ պարագրաֆում՝ «Հանցագործությունների ռեցիդիվը՝ որպես պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանք» վերտառությամբ, հեղինակը հիմնավորում է հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու հատուկ կանոնի հետ մեկտեղ ռեցիդիվը որպես պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանք նախատեսելու նպատակահարմարությունը՝ ընդգծելով, որ քննարկվող նորմերը (հոդված 63-ի 1-ին մասի 1-ին կետը և հոդված 67.1-ը) ոչ թե հակասում, այլ, ընդհակառակը, լրացնում են միմյանց: Մասնավորապես, ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 63-ը սպառիչ կերպով թվարկում է այն հանգամանքները, որոնց առկայությունը հիմք է անձի նկատմամբ նշանակվող պատիժը խստացնելու համար. ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 67.1-ը պարունակում է պատժի խստացման պարտադիր կանոն, որի հիմքը ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 63-ով որպես պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանք նախատեսված հանցագործությունների ռեցիդիվն է, իսկ եթե ռեցիդիվը ծանրացնող հանգամանքների շարքից բացառվի, ապա հոդված 67.1-ը կկորցնի պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքների հետ կապը և կհակասի հոդվածներ 5-ի, 61-ի և 63-ի պահանջներին:

Այնուհետև քննարկելով այն հարցը, թե ինչով է պայմանավորված ռեցիդիվային հանցավորության վտանգավորությունը՝ հանցավորի անձով, թե՛ արարքի վտանգավորության բնույթով և աստիճանով, հեղինակը եզրահանգում է, որ ռեցիդիվն իր էությանբ նախ և առաջ բնութագրում է հանցավորին, պայմանավորված է նրա՝ նախկինում դատված լինելու ու չմարված դատվածություն ունենալու փաստով, ուստի վկայում է հենց անձի բարձր վտանգավորության մասին: Հետևաբար ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելիս

հանցավորի անձին չպետք է երկրորդական նշանակություն տրվի, այլ պատիժ նշանակելու գործընթացում անձը բնութագրող տվյալները պետք է խոր վերլուծության ենթարկվեն, ինչը թույլ կտա հասնելու պատժի հիմնական՝ հանցավորի ուղղման և նոր հանցագործությունների կանխարգելման նպատակների իրագործմանը:

Երրորդ գլուխը՝ «Պատիժ նշանակելու կարգն ու առանձնահատկությունները հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում» վերտառությամբ, բաղկացած է երկու պարագրաֆից:

Երրորդ գլխի առաջին պարագրաֆում՝ «Հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու հատուկ կանոնի ընդհանուր բնութագիրը և կիրառման առանձնահատկությունները» վերտառությամբ, հեղինակը քննարկում է հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելիս դատարանի կողմից հաշվի առնվող հիմնական հանգամանքները, բացահայտում դրանց բովանդակությունն ու կիրառման առանձնահատկությունները՝ ընդգծելով նաև հանցավորի անձը բնութագրող տվյալները հաշվի առնելու կարևորությունը, ուստի և օրենսդրորեն այդ մասին ամրագրելու անհրաժեշտությունը:

Անդրադառնալով հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու կարգին՝ հեղինակն ընդգծում է, որ անհրաժեշտ է սահմանել պատիժ նշանակելու այնպիսի կանոն, որն առավելագույնս զերծ կլինի թերություններից և կապահովի նորմի նախատեսման նպատակներից բխող համակողմանի կարգավորում: Մասնավորապես, առավել նպատակահարմար է ներկայումս գործող առավելագույն պատժաչափից որոշակի հարաբերակցությամբ պատիժը խստացնելու փոխարեն սահմանել պատիժ նշանակելու այնպիսի կարգ, որը կնախատեսի պատժի նվազագույն սահմանի անմիջական բարձրացում, ինչը բոլոր դեպքերում կապահովի նշանակվող պատժի խստացումը:

Միևնույն ժամանակ, հաշվի առնելով, որ դատվածության հետ կապված կրկնակիության ինստիտուտի վերացմամբ պրոֆեսիոնալ հանցագործների և ռեցիդիվիստների նկատմամբ պատժողական քաղաքականությունն էականորեն թուլացել է, հեղինակը նշում է, որ ռեցիդիվի դեպքում պատժի խստացման հարցը դարձել է անհրաժեշտություն, ինչը չի կարող ապահովվել միայն պատժի նվազագույն սահմանի ավելացմամբ. անհրաժեշտ է նախատեսել նաև առավելագույն չափը խստացնելու հնարավորություն:

Երրորդ գլխի երկրորդ պարագրաֆում՝ «Հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու հատուկ կանոնի հարաբերակցությունը պատիժ նշանակելու այլ կանոնների հետ» վերտառությամբ, հեղինակն ընդգծում է, որ շատ հաճախ կոնկրետ գործով անհրաժեշտ է լինում պատիժ նշանակելիս գործադրել մեկից ավելի հատուկ կանոններ, սակայն գործող

ՀՀ քրեական օրենսգիրքը դրանց հարաբերակցության հետ կապված որևէ ընդհանուր կարգավորում չի նախատեսում, ինչը պրակտիկայում բազմաթիվ դժվարություններ է առաջացնում՝ հանգեցնելով նորմերի ոչ միատեսակ կիրառության: Մասնավորապես, հեղինակն անդրադառնում է հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու նորմի հարաբերակցությանը օրենքով նախատեսվածից ավելի մեղմ պատիժ նշանակելու, չավարտված հանցագործությունների, հանցանքների և դատավճիռների համակցության դեպքում, ինչպես նաև դատաքննության արագացված կարգ կիրառելու դեպքում նախատեսված պատիժ նշանակելու հատուկ կանոնների հետ, վեր հանում այդ ընթացքում առաջացող հիմնական հարցերը և կատարում դրանց լուծմանն ուղղված համապատասխան առաջարկություններ:

Ատենախոսության եզրակացություններում, ի լրումն պաշտպանության ներկայացվող դրույթների, կատարվել են հետևյալ հիմնական եզրահանգումներն ու առաջարկությունները:

1. Հանցագործությունների ռեցիդիվը հանցագործությունների բազմակիության ինքնուրույն տեսակ է, որը բազմակիության մյուս տեսակից՝ հանցագործությունների համակցությունից, տարբերակվում է սուբյեկտիվ չափանիշով, այն է՝ դատվածության առկայության փաստով:

2. Հանցագործությունների ռեցիդիվի էությունը հանցավորի գիտակցության մեջ կայուն և խոր հանցավոր հայացքների, սովորույթների, ձգտումների, հստակ արտահայտված հակահասարակական դիրքորոշումների արմատավորումն է: Հանցագործությունների ռեցիդիվի վերոնշյալ բնութագիրը վկայում է միայն դիտավորյալ մեղքի ձևի մասին, իսկ անզույշ հանցագործությունները հիմնականում իրավիճակային բնույթ ունեն, չեն վկայում հանցավորի վարքագծի կայուն հակասոցիալական ուղղվածության մասին: Հետևաբար օրենսդրի մոտեցումը՝ ռեցիդիվը գնահատելիս միայն դիտավորյալ հանցագործությունների դատվածությունը հաշվի առնելու վերաբերյալ, արդարացված է:

3. Հաշվի առնելով ոչ մեծ ծանրության հանցագործությունների բնույթն ու վտանգավորության աստիճանը, ինչպես նաև հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում անձի համար առաջացող բացասական հետևանքները, անհրաժեշտ է հրաժարվել առաջին անգամ կատարված ոչ մեծ ծանրության հանցագործության դատվածությունը ռեցիդիվը գնահատելիս հաշվի առնելուց՝ անձի իրավունքների անհամաչափ սահմանափակումը բացառելու նկատառումներից ելնելով: Սակայն, եթե անձը կատարել է այլ տեսակի հանցանք և ունի դատվածություն ու նորից հանցավոր արարք է կատարում, այդ թվում՝ ոչ մեծ ծանրության, ապա հանցագործությունների ռեցիդիվը պետք է առկա համարել:

4. Հանցագործությունների ռեցիդիվի ինստիտուտը չի հակասում կրկնակի դատապարտման անթույլատրելիության ու օրենքի առջև բոլորի

հավասարության սկզբունքներին, հետապնդում է իրավաչափ նպատակ: Մասնավորապես այն պայմանավորված է ոչ թե նախկին արարքի համար «հատուցման» անհրաժեշտությամբ (նախորդ հանցագործության համար քրեական պատասխանատվության ենթարկվելով և պատիժ կրելով՝ անձն արդեն լիովին «քավում» է իր մեղքը), այլ հանցավորի անձին և կրկնվող հանցավոր վարքագծի վտանգավորության աստիճանին ու բնույթին օրենսդրի կողմից տրված օբյեկտիվ գնահատականով:

5. Հանցագործությունների ռեցիդիվի վտանգավորությունը նախևառաջ պայմանավորվում է հանցավորի անձով: Ընդ որում, օբյեկտիվ հատկանիշով չտարբերվող հանցագործությունների բազմակիության մյուս տեսակից ռեցիդիվը տարբերվում է այնպիսի սուբյեկտիվ չափանիշով, ինչպիսին է նախկինում ունեցած չմարված կամ չհանված դատվածությունը, ինչը բնութագրում է հանցագործի անձը՝ ռեցիդիվը դարձնելով բազմակիության առավել վտանգավոր տեսակ: Թեև ռեցիդիվը հանցագործությունների բազմակիության դրսևորում դիտելը բխում է ՀՀ քրեական օրենսդրության ընդհանուր տրամաբանությունից և առավել մոտ է դասական դպրոցի գաղափարներին, այնուամենայնիվ ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելիս հանցավորի անձին չպետք է երկրորդական նշանակություն տրվի: Կատարված արարքում հանցագործությունների ռեցիդիվ գնահատելու և պատիժ նշանակելու գործընթացում հանցավորի անձը բնութագրող տվյալները պետք է մանրամասն վերլուծության ենթարկվեն, ինչը թույլ կտա հասնելու պատժի հիմնական՝ հանցավորի ուղղման և նոր հանցագործությունների կանխարգելման նպատակների իրագործմանը:

6. Ռեցիդիվի ազդեցությունը նշանակվող պատժի վրա բազմաբնույթ է: Մասնավորապես, սահմանվում է պատիժ նշանակելու տարբերակված կարգ՝ պատժի պարտադիր խստացմամբ, ինչից հետո, սակայն, պատժի հետագա անհատականացման անհրաժեշտությունը չի վերանում: Այսպես՝ հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելիս դատարանը ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 61-ի 2-րդ մասով սահմանված ընդհանուր հանգամանքներից բացի (հանցագործության հանրային վտանգավորության բնույթ և աստիճան, հանցավորի անձ, մեղմացնող և ծանրացնող հանգամանքներ) պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնի նախկինում կատարված հանցագործությունների քանակին, բնույթին ու ծանրությանը, այն հանգամանքներին, որոնց ուժով նախկին պատիժը բավարար չի եղել մեղավորի ուղղման համար, նոր հանցագործության բնույթին, ծանրությանը և հետևանքներին:

7. ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 84-ի 2-րդ մասում թեև նշվում է, որ դատվածությունը հաշվի է առնվում հանցագործության ռեցիդիվի դեպքում և պատիժ նշանակելիս, այնուամենայնիվ հոդված 63-ում թվարկված պատաս-

խանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանքների մեջ այն չի նախատեսվում, ինչը գործնականում բացառում է դատվածությունը պատիժ նշանակելիս հաշվի առնելու հնարավորությունը, քանի որ ծանրացնող հանգամանքները քրեական օրենսգրքում թվարկված են սպառիչ կերպով: Հետևաբար, առավել հիմնավորված է որպես պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանք նախատեսել ոչ թե հանցանքը կատարելու ռեցիդիվը, այլ հանցանքը դատվածություն ունեցող անձի կողմից կատարելը:

8. Եթե անձի արարքում առկա է հանցագործությունների ռեցիդիվ, և վերջինս նախորդ հանցագործության համար ազատազրկման ձևով պատիժ է կրել կամ կրում, իսկ նոր կատարված հանցանքի սանկցիան պարունակում է ազատազրկում պատժատեսակը, ապա դատարանը ոչ թե կարող է, այլ պարտավոր է այն ընտրել և պատիժ նշանակել ռեցիդիվի կանոններով, այսինքն՝ ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու կանոնի կիրառման կամ չկիրառման հարցը չպետք է թողնել դատարանի հայեցողությանը:

9. Անհրաժեշտ է սահմանել, որ եթե քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի համապատասխան հոդվածի սանկցիայով ազատազրկում պատժատեսակը նախատեսված չէ, ապա հանցագործությունների ռեցիդիվը նույն օրենսգրքի հոդված 63-ի 1-ին մասի 1-ին կետի կարգով պետք է հաշվի առնել որպես պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանք:

10. Դատվածություն ունեցող անձի կողմից մեկից ավելի դիտավորյալ հանցանքներ կատարելու դեպքում պատիժ նշանակելիս առաջարկում ենք սահմանել, որ համակցության մեջ մտնող յուրաքանչյուր հանցանքի համար պատիժը որոշվում է հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու կանոններով, իսկ հանցագործությունների համակցությամբ վերջնական պատիժը չի կարող գերազանցել երեսուն տարի ժամկետով ազատազրկումը:

11. Հանցագործությունների ռեցիդիվի և արագացած դատաքննության դեպքում պատիժ նշանակելու կանոնների միաժամանակյա առկայության պարագայում անհրաժեշտ է նշված նորմերը կիրառել հաջորդաբար: Մասնավորապես, պետք է հանցագործությունների ռեցիդիվի կանոնով որոշել տվյալ հանցագործության համար նախատեսված պատիժը, այնուհետև կիրառել արագացված դատաքննության կանոնը:

12. Արագացված դատաքննության և հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու կանոնների կիրառման հստակությունն ապահովելու նկատառումներից ելնելով՝ անհրաժեշտ է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի հոդված 375.3-ի 6-րդ մասում ընդգծել, որ արագացված դատաքննության դեպքում պատիժ նշանակելու կանոնը կիրառելի է նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքի հոդված 67.1-ով սահմանված կարգով նշանակվող պատժի նկատմամբ:

Ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլված են հեղինակի հետևյալ հրապարակումներում.

1. Ժենյա Ստեփանյան, Պատիժ նշանակելու առանձնահատկությունները հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում // ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի ասպիրանտների և հայցորդների 2013 թ. նստաշրջանի նյութերի ժողովածու, ԵՊՀ հրատ., 2014, էջ 237-248:

2. Ժենյա Ստեփանյան, Հանցագործությունների ռեցիդիվի հասկացությունը և տեսակները // ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի ասպիրանտների և հայցորդների 2014 թ. նստաշրջանի նյութերի ժողովածու, ԵՊՀ հրատ., 2015, էջ 239-248:

3. Ժենյա Ստեփանյան, Պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքների կիրառման առանձնահատկությունները հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում // ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի ասպիրանտների և հայցորդների 2015 թ. նստաշրջանի նյութերի ժողովածու, ԵՊՀ հրատ., 2016, էջ 433-441:

4. Ժենյա Ստեփանյան, Հանցագործությունների ռեցիդիվի տեղը և դերը հանցագործությունների բազմակիության համակարգում // ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի ասպիրանտների և հայցորդների 2016թ. նստաշրջանի նյութերի ժողովածու, ԵՊՀ հրատ., 2017, էջ 326-340:

5. Ժենյա Ստեփանյան, Հանցագործությունների ռեցիդիվի տեսակների սահմանման որոշ հարցեր // Դատական իշխանություն, 5-6/215-216, Երևան, 2017, էջ 66-71:

6. Ժենյա Ստեփանյան, Հանցագործությունների ռեցիդիվի հասկացության և հիմնական հատկանիշների սահմանման որոշ հիմնահարցեր // Պետություն և իրավունք, N 1(75), Երևան, 2017, էջ 70-79:

7. Ժենյա Ստեփանյան, Հանցագործությունների ռեցիդիվը որպես պատասխանատվությունը և պատիժը ծանրացնող հանգամանք // Դատական իշխանություն, 7-8/217-218, Երևան, 2017, էջ 39-47:

8. Ժենյա Ստեփանյան, Հանցագործությունների ռեցիդիվի դեպքում պատիժ նշանակելու հատուկ կանոնի կիրառման առանձնահատկությունները // Պետություն և իրավունք, N 2-3(76-77), Երևան, 2017, էջ 5-12:

СТЕПАНЯН ЖЕНЯ АРАИКОВНА

**ПРОБЛЕМЫ НАЗНАЧЕНИЯ НАКАЗАНИЯ
ПРИ РЕЦИДИВЕ ПРЕСТУПЛЕНИЙ**

РЕЗЮМЕ

Рецидив преступления является более опасным видом множественности преступлений и свидетельствует не только об опасности личности преступника, но и каждого следующего преступления, а анализ статистических данных показывает, что данное явление достаточно распространённое и с ним часто сталкивается правоприменительная практика. В частности, по показателям рецидивных преступлений Республика Армения занимает "ведущие позиции" в странах СНГ. В среднем число рецидивных преступлений в РА составляет одну четверть общих преступлений, уступая только Республике Беларусь и Российской Федерации.

Кроме того, хотя институт рецидива преступлений всегда изучался в рамках науки уголовного права, тем не менее в отечественной юриспруденции систематизированное изучение о понятии и порядка назначения наказания при рецидиве преступлений отсутствует.

Данные обстоятельства подчеркивают важность предусмотрения законодательных регулирований, соответствующих критериям четкости и определенности, свидетельствуя об актуальности предмета исследования.

В рамках данного исследования, автор, изучая исторический процесс становления и развития института рецидива, систематизировано анализирует его как вид института множественности, раскрывает его место и роль в системе множественности, а также определяет основные критерии различия от остальных видов множественности преступлений. В частности, подчеркивается, что рецидив самый опасный вид множественности, потому что преступник не делает выводов из факта осуждения от имени государства и не встает на путь исправления, а единственное видимое различие, по которому рецидив отличается от других видов множественности, это наличие судимости.

Тщательно анализируя уголовно – правовое понятие и признаки рецидива преступления, автор излагает основные проблемы

законодательного определения рецидива и делает соответственные предложения для их преодоления.

Обсуждая обоснованность назначения более строгого наказания при рецидиве преступлений, к тому же его соответствие основным принципам назначения наказания, автор подчеркивает, что институт рецидива не противоречит принципам справедливости, недопустимости повторного осуждения и равенства всех перед законом. В частности, данный институт не выходит за рамки мер, которые государство имеет право применять для соответствующей оценки и назначения соразмерного наказания за более опасные проявления преступной личности и преступного деяния. Что касается оснований для отягчения наказания при рецидиве, то это в первую очередь данные, связаны с личностью преступника, с его стабильными криминальными взглядами, и, следовательно, подробный анализ личности преступника имеет решающее значение при назначении наказания.

Говоря о норме назначения наказания в случае рецидива, отмечается, что в результате его применения не всегда обеспечивается ужесточение наказания, которое, естественно, не соответствует логике предусмотрения особой нормы в случае рецидива. Чтобы решить вышеупомянутую проблему, автор предлагает выбрать такой порядок назначения наказания, который всегда будет обеспечивать ужесточение назначенного наказания при рецидиве преступлений. В то же время подчеркивается, что с ужесточением минимального срока, в наиболее опасных случаях (например, с учетом личности преступника, характера и опасности совершенного деяния), необходимо установить возможность превышения максимального срока тюремного заключения, предусмотренного санкцией статьи.

В рамках работы обсуждается также вопрос соотношения нормы назначения наказания при рецидиве преступления и других особых правил назначения наказания. В частности, рекомендуется, при наличии более одного правила назначения наказания одновременно, применять эти правила последовательно, если иной особый порядок их применения не предусмотрен уголовным кодексом.

ZHENYA STEPANYAN

FUNDAMENTAL ISSUES ON IMPOSING PUNISHMENT IN CASE OF RECIDIVISM

Recidivism is the most dangerous type of multiplicity of crimes, witnessing not only the personality of an offender, but also characterizing high social danger of each subsequent crime. Moreover, the analysis of statistical data shows that it is a common phenomenon, which the law enforcement practice faces frequently. In particular, the Republic of Armenia occupies "*leading position*" among the CIS countries by the number of recidivism. On average, the level of recidivism is the quarter of total number of crimes, yielding only to the Republic of Belarus and the Russian Federation.

Despite the fact that recidivism has been continually studied by the criminal law science, there is no comprehensive analysis regarding the criminal definition of recidivism in the national legislation and the procedure of imposing punishment in those cases.

The mentioned circumstances underline the need for precise legislative regulations on recidivism, proving the actuality of the research in the discussed field.

Within the scope of this research the author, examining the historical background of formation and development of the institute of recidivism, analyzes it as a separate type of the multiplicity of crimes, identifies its place and role in its system, defines the basic criteria for distinguishing it from the other types of multiplicity of crimes. In particular, it is underlined that the recidivism is the most dangerous type of multiplicity, since the perpetrator does not make any conclusion from the previous conviction and does not follow the way of correction, and the only visible criterion that differs the recidivism from other forms of multiplicity is the fact of conviction.

By providing a detailed analysis of the concept and features of the recidivism, the author raises the main issues of legislative definition of recidivism and makes appropriate recommendations to overcome them.

Additionally, taking into consideration the low degree and nature of social danger of minor offenses, it is recommended to exclude the first conviction for minor offence when assessing the recidivism.

While discussing the justification of increasing the punishment for recidivism and its compliance with the general principles of imposing punishment, the author stresses that the institute of recidivism does not contradict the principles of justice, ban of double jeopardy and equality before

the law. Particularly, it does not go beyond the scope of permitted measures that the state has the right to consider the personality of an offender and the latter's action to give an appropriate assessment on its most dangerous phenomena and to impose a proportional punishment. As regards the grounds for increasing the punishment for recidivism, it is first of all conditioned by the personality of the offender, by his/her stable criminal orientation. Therefore, detailed analysis of the offender's personality is crucial for imposing the punishment.

Reflecting on the norm of imposing punishment in case of recidivism, it should be noted that as a result of its application, increasing the punishment is not always ensured, which, naturally, does not arise from the logic of prescribing a special norm in case of recidivism. In order to resolve the aforementioned problem, the author suggests developing such a procedure of imposing punishment that will always provide increasing the minimum term of imprisonment prescribed by the sanction of the relevant article for a certain amount. At the same time, it is underlined that, with prolonging the minimum term of imprisonment, it is necessary to set the most dangerous cases (for example, taking into account the personality of the offender, the nature and degree of the act's social danger) when the maximum term of imprisonment prescribed by the sanction of the article can be exceeded.

The scope of the work also deals with the correlation of the rules of punishment in case of recidivism and other special rules of imposing punishment. Particularly, it is recommended that, if there is more than one rule of punishment at the same time, they should be applied successively, unless otherwise provided by the Criminal Code.